

Latvijas Universitāte
Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultāte
Izglītības pētniecības institūts

Antra Ozola, Kristīne Kampmane

Lasītprasme 4. klasē – skolēnu viedoklis par tekstu piemēriem, sasniegumu raksturojums un ieteikumi pedagogiem

Šis materiāls izstrādāts ESF projekta Nr. 4.2.2.5/1/23/I/001 "Dalība starptautiskos izglītības pētījumos izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas attīstībai un nodrošināšanai" ietvaros. Tajā publicētie lasītprasmes novērtēšanas instrumenti nedrīkst tikt izmantoti komerciālos nolūkos, un to autortiesības pieder IEA asociācijai (*IEA's Progress in International Reading Literacy Study – PIRLS 2021 Copyright © 2023 & PIRLS 2016 Copyright © 2017 International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). Publisher: TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education and Human Development, Boston College*). Tekstu un uzdevumu tulkojumu autortiesību turētājs ir Latvijas Universitātes Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātes Izglītības pētniecības institūts.

Izdevumā ietvertos materiālus drīkst lejupielādēt un izdrukāt privātai nekomerciālai lietošanai vai izmantošanai nepastarpinātā mācību procesā, kā to nosaka Autortiesību likums. Ja rodas jautājumi par materiāla izmantošanu, iespējams sazināties ar autoriem, rakstot uz antra.ozola@lu.lv vai kristine.kampmane@lu.lv.

Šis ir tematiskais izvilkums no izdevuma *Starptautiskā lasītprasmes novērtēšanas pētījuma IEA PIRLS instrumenti skolēnu lasītprasmes mērīšanai* (Ozola, Kampmane, 2024, ISBN 978-9934-527-69-2), ar kura pilno tekstu iespējams iepazīties Latvijas Universitātes Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultātes Izglītības pētniecības institūta mājas lapā <https://www.ipi.lu.lv/publikacijas-1/materiali-skolotajiem/>.

Rīga 2024

SATURS

TEKSTU PIEMĒRU RAKSTUROJUMS – SAREŽĢĪTĪBA UN SKOLĒNU ATGRIEZENISKĀ SAITE	3
LATVIJAS SKOLĒNU SASNIEGUMU RAKSTUROJUMS	7
IETEIKUMI PEDGOGIEM	9

TEKSTU PIEMĒRU RAKSTUROJUMS – SAREŽĢĪTĪBA UN SKOLĒNU ATGRIEZENISKĀ SAITE

Šajā izdevumā ietvertie *PIRLS* testa tekstu paraugi ir vai nu sarežģīti vai vidējas grūtības teksti (skat. 1. tabulu).

1. tabula.

Izdevumā ietvertu tekstu raksturojums

Teksta veids	Nosaukums	Sarežģītības līmenis
Literārie teksti	Puķes uz jumta	Vidējas grūtības
	Meisija un sarkanā vista	Sarežģīts
	Spožais salms	Sarežģīts
	Tukšais podiņš	Vidējas grūtības
Informatīvie teksti	Leonardo da Vinči	Sarežģīts
	Zaļās jūras bruņurupucienes dzīves ceļojums	Sarežģīts
	Haizivis	Vidējas grūtības
	Kur ir medus?	Sarežģīts

Tā kā *PIRLS* lasītprasmes testa veidotājiem ir svarīgi, lai testēšanā izmantotie teksti skolēniem patiktu, katras testa brošūras beigās bija ietverts jautājums, kurā skolēniem tiek lūgts novērtēt, cik ļoti viņiem patika tikko lasītais teksts (skat. 1. attēlu).

Cik ļoti tev patika lasīt tekstu „Leonardo da Vinči”?

Aizkrāso tikai vienu aplīti.

 Ļoti patika

 Patika

 Ne pārāk patika

 Nepatika

Cik ļoti tev patika lasīt tekstu „Puķes uz jumta”?

Aizkrāso tikai vienu aplīti.

 Ļoti patika

 Patika

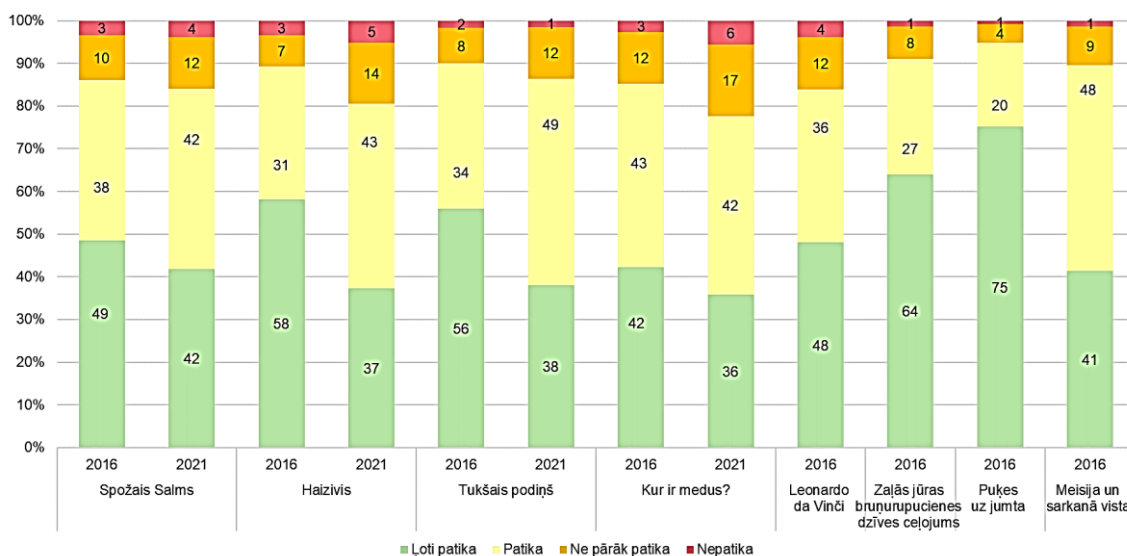
 Ne pārāk patika

 Nepatika

1. attēls.

Teksta novērtēšanas jautājums skolēniem

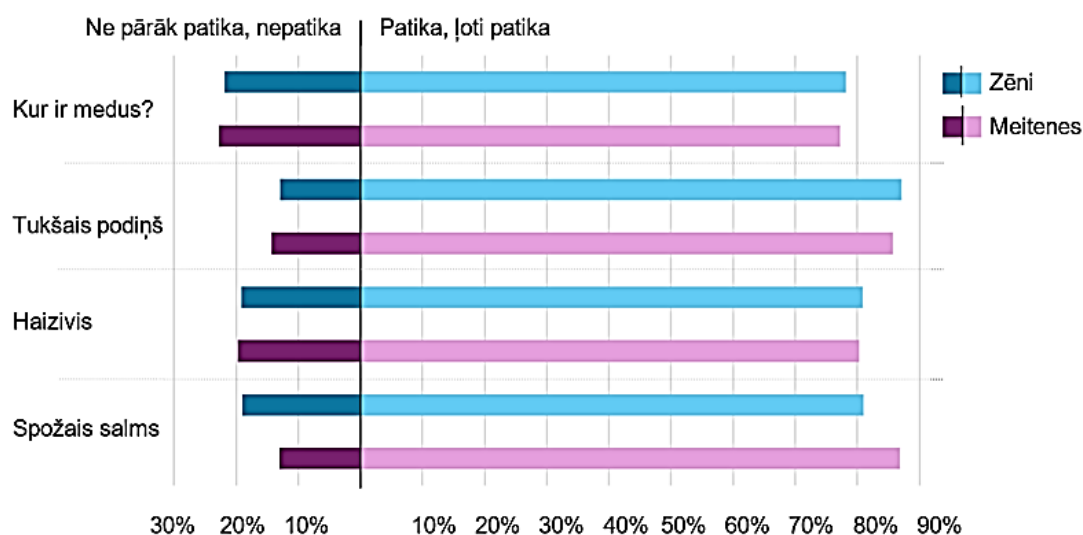
Apkopojot Latvijas skolēnu viedokli par šajā materiālā ietvertajiem tekstiem, redzams, ka pārsvarā skolēniem visi teksti patīk vai ļoti patīk (skat. 2. attēlu). Četri teksti tikuši izmantoti gan 2016., gan 2021. gada *PIRLS* pētījuma ciklos. Divos no šiem tekstiem skolēnu attieksmes izmaiņas nav redzamas – šie teksti ir: *Spožais Salmis* un *Kur ir medus?* Savukārt divi teksti Latvijas skolēniem sākuši patikt nedaudz mazāk – tie ir: *Haizivis* un *Tukšais podiņš*. Redzams, ka 2016. gadā caurmērā Latvijas skolēniem vieglāki teksti patikuši labāk nekā sarežģīti. Savukārt 2021. gadā vērtējums par vidējas grūtības tekstiem ir pietuvojies sarežģīto tekstu novērtējumam. Iespējams, ka, pazeminoties Latvijas skolēnu vidējai lasītprasmei, salīdzinoši vienkāršākie teksti vairs nav tik viegli uztverami, tādēļ arī patikšanas rādītāji tiem kļuvuši zemāki.

2. attēls.

Latvijas skolēnu vērtējumi par tekstiem un to izmaiņas

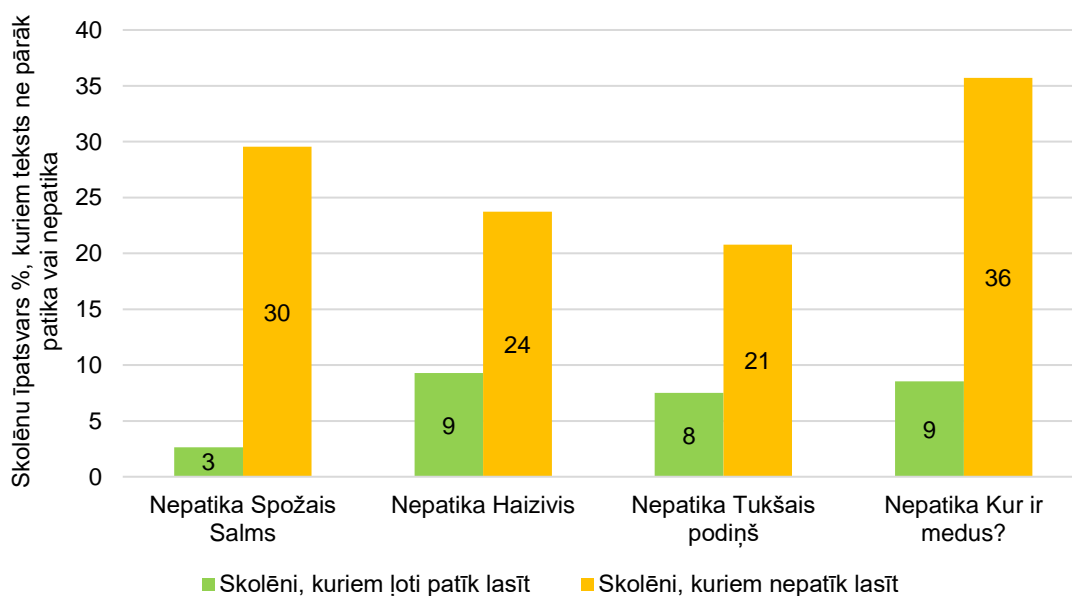
Nav atšķirību Latvijas zēnu un meiteņu viedoklī par to, cik ļoti viņiem patīcis lasāmais teksts (skat. 3. attēlu). Visi aplūkotie teksti aptuveni vienādi patikuši gan zēniem, gan meitenēm. Jāteic, ka tieši tāds ir *PIRLS* testu veidotāju mērķis – lai skolēniem lasāmie teksti būtu interesanti un, lai tie nebūtu tādi, kas īpaši patīk vai nepatīk kādam no dzimumiem. Tiek piedomāts, lai tekstos būtu galveno varoņu dažādība, arī pēc dzimuma.

3. attēls.

Latvijas skolēnu PIRLS 2021 tekstu vērtējums atkarībā no dzimuma

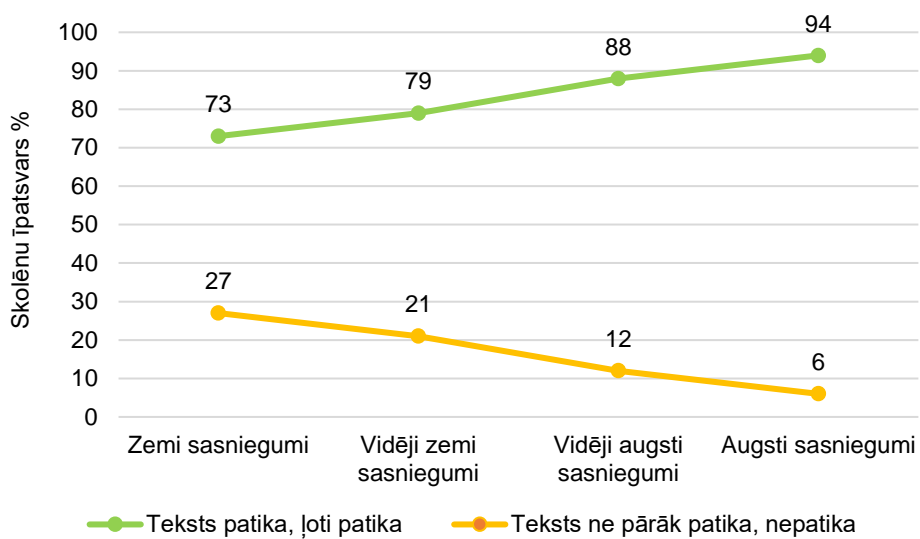
Tas, vai skolēnam vairāk patīks vai nepatīks piedāvātais teksts, ir atkarīgs gan no skolēna lasītprasmes sasniegumiem, gan no tā, vai skolēnam vispār kopumā patīk lasīt. PIRLS pētījumā skolēnus pēc attieksmes pret lasīšanu var sadalīt trijās grupās – tajos, kuriem ļoti patīk lasīt, kuriem patīk lasīt un tajos, kuriem nepatīk lasīt. 4. attēlā salīdzinātas divas no minētajām grupām – tie, kam ļoti patīk lasīt, un tie, kam nepatīk. Analizējot PIRLS 2021 gada Latvijas rezultātus, redzams, ka skolēni, kuriem kopumā nepatīk lasīt, ievērojami biežāk norādījuši, ka piedāvātais teksts viņiem ne pārāk patīka vai nepatika, pretstatā skolēniem, kuriem kopumā ļoti patīk lasīt. Piemēram, no tiem skolēniem, kuriem ļoti patīk lasīt, 3% nepatika teksts *Spožais Salms*, bet no tiem skolēniem, kam nepatīk lasīt, *Spožais Salms* nepatika 30% skolēnu.

4. attēls.

Latvijas skolēnu attieksme pret tekstiem atkarībā no vispārējās patīkšanas lasīt

Analizējot skolēnu novērtējumu par tekstu saistībā ar sasniegumiem *PIRLS 2021* lasītprasmes testā, skaidri iezīmējas tendence – jo zemāki lasītprasmes sasniegumi, jo vairāk nepatika piedāvātais teksts (skat. 5. attēlu).

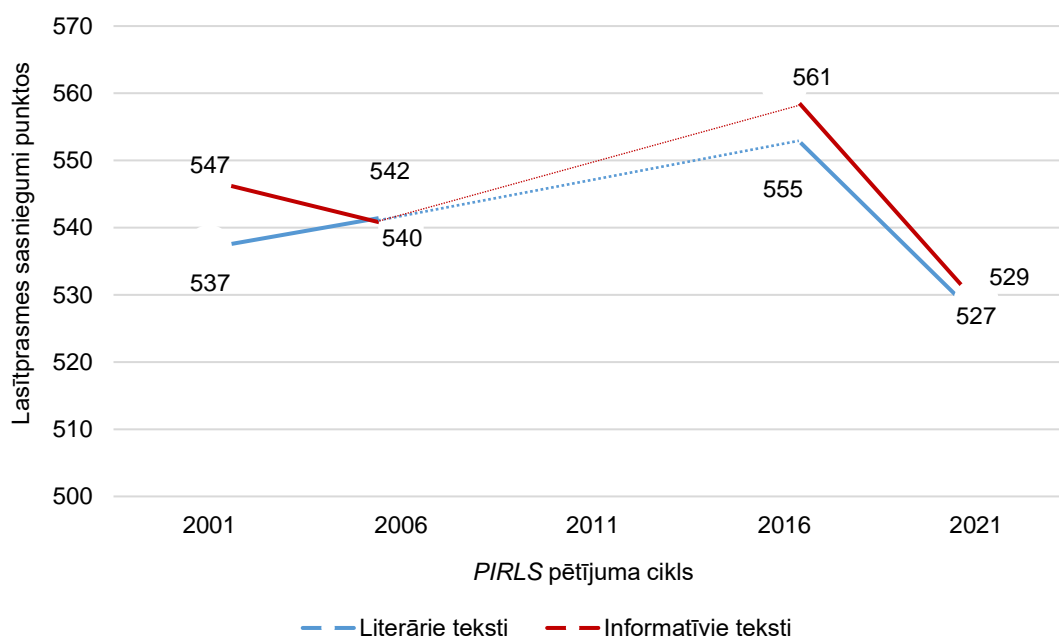
5. attēls.

Latvijas skolēnu PIRLS 2021 tekstu vērtējums saistībā ar sasniegumiem

LATVIJAS SKOLĒNU SASNIEGUMU RAKSTUROJUMS

Šajā nodaļā tiks apskatītas Latvijas 4. klases skolēnu lasītprasmes sasniegumu izmaiņas *PIRLS* mērītajos kognitīvajos līmeņos un lasīšanas mērķos 20 gadu laikā, un konstatētas Latvijas skolēnu "vājās vietas" *PIRLS 2021* testā.

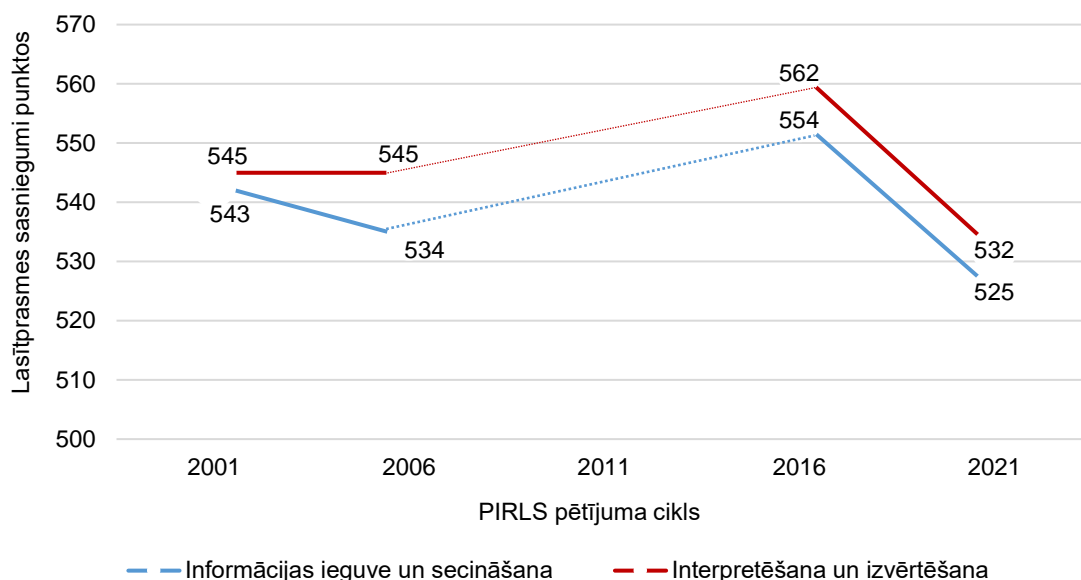
6. attēlā redzams, kā mainījušies Latvijas skolēnu rezultāti informatīvo un literāro tekstu lasīšanā kopš mērījumu sākuma 2001. gadā. 500 punkti ir *PIRLS* skalas vidējais, un redzams, ka Latvijas skolēnu vidējie sasniegumi vienmēr bijuši un joprojām ir virs tā. 2011. gadā Latvija *PIRLS* pētījumā nepiedalījās, tādēļ diagrammā redzamas raustītas līnijas. Parasti Latvijas skolēniem labāk veicas ar informatīvo tekstu izpratni, bet gan 2006., gan 2021. gadā šādas atšķirības nav. Skolēnu vispārējais lasītprasmes līmenis ir pazeminājies, un abi tekstu veidi kļuvuši grūtāk saprotami.

6. attēls.

Latvijas skolēnu sasniegumu izmaiņas PIRLS pētījuma ciklos atkarībā no lasīšanas mērķa

7. attēlā parādītas Latvijas skolēnu vidējo sasniegumu izmaiņas *PIRLS* mērītajos kognitīvajos līmeņos. Informācijas ieguves un tiešu secinājumu izdarīšanas kognitīvais līmenis mēra to, kā skolēni veic vienkāršas darbības ar tekstu, bet interpretēšanas un integrēšanas kognitīvais līmenis mēra skolēnu spējas veikt sarežģītākas lasītprasmi apliecinošas darbības, izmantojot izlasīto tekstu.

7. attēls.

Latvijas skolēnu sasniegumu izmaiņas PIRLS pētījuma ciklos atkarībā no mērītā kognitīvā līmeņa

Tradicionāli Latvijas skolēniem labāk veicas augstāka kognitīvā līmeņa uzdevumos. Arī 2021. gadā atšķirība starp sasniegumiem informācijas atrašanā un interpretēšanā ir statistiski nozīmīga. Kā redzams, skolēnu sniegums ir krities visos uzdevumos, bet aizvien ir aktuāli strādāt pie vienkāršu darbību ar tekstu apgūšanas.

Iespējams, šī starpība rodas no tā, ka skolēni nav raduši pēc izlasīšanas atgriezties pie teksta pārskatīšanas un meklēt informāciju tajā, tā vietā mēģinot atbildi uz jautājumu atrast savā atmiņā.

Izanalizējot uzdevumus, kuros Latvijas skolēnu sasniegumiem ir vismazākā starpība ar starptautiski vidējiem rezultātiem (un, tā kā Latvijas rezultāti ir ievērojami augstāki par starptautisko vidējo rādītāju, tas liecina par to, ka mūsu skolēniem šie uzdevumi padevušies ar lielākām grūtībām), iespējams secināt, ka:

- lielākā daļa grūto uzdevumu ir par literāriem tekstiem,
- parasti grūtības sagādā tiešu secinājumu izdarīšana un ideju un informācijas interpretēšana un integrēšana,
- 60% no relatīvi grūtākajiem uzdevumiem ir brīvo atbilžu uzdevumi.

IETEIKUMI PEDGOGIEM

Skolotājiem rekomendējams biežāk uzdot skolēniem uzdevumus, kuros:

- jāinterpretē literāro tēlu darbības,
- jāvērtē palūkoties uz notikumiem no literārā tēla skatpunkta,
- jāiztēlojas teksta autora nolūki,
- jāiedomājas sevi teksta autora vietā,
- jāizdomā tekstiem alternatīvi nosaukumi,
- jāsniedz izvērsta atbilde ar viedokļa pamatojumu no teksta,
- jāatbild ar pilnu teikumu,
- jāatrod (nevis jāatceras) ļoti konkrēta informācija tekstā (piemēram, kāds gadskaits, vārds vai teikuma daļa),
- jāinterpretē informācija no tabulas, diagrammas vai shēmas,
- tiek trenēta skolēnu prasme un pacietība sniegt garas un pamatotas rakstiskas atbildes.

Ieteicamie jautājumu formāti skolēnu lasītā izpratnes pārbaudei un veicināšanai:

- Kāpēc personāžs X tekstā teica:"..."? (šis jautājums Latvijas skolēniem īpaši bieži sagādā grūtības)
- Kāds ir personāžs X? Paskaidro, kas no izlasītā liek tev tā domāt.
- Ko izdarīja X, lai...?
- Kāda informācija no teksta liecina, ka....?
- Kāpēc to un to tekstā sauc tā un tā?
- Kāpēc tas un tas ir tā un tā?
- Kādēļ tas un tas dara to un to?
- Aizpildi tukšās vietas tabulā.
- Kāda ir pareizā secība? / Kādā secībā notiek...?
- Kāds varētu būt šī teksta (alternatīvais) virsraksts? Kāpēc?

Tā kā lasīšanu uz papīra aizvien vairāk aizstāj lasīšana ekrānā un pārbaudes dari, tostarp arī starptautiskie salīdzinošie izglītības pētījumi, tiek īstenoti digitāli, skolēnu mācību procesā jāietver arī digitālās lasītprasmes apguve – jāvērtē nelineāru un interaktīvu tekstu lasīšana, informācijas meklēšana digitālā vidē (gan izmantojot programmā iebūvēto atslēgvārdu meklēšanas funkciju, gan neizmantojot to) un atrastās informācijas izvērtēšana. Kā parāda iepriekš veikti pētījumi, galvenais mērķis, kas visiem kopā jāsasniedz lasītprasmes attīstībai, ir, lai skolēniem (un arī pieaugušajiem) patiktu lasīt.